

پایان نامه
«کارشناسی ارشد»

مدرسه علمیه مرعشیه
مرکز جهانی علوم اسلامی

گرایش :
علوم قرآن و حدیث

موضوع:

امامت در قرآن از نظر فریقین

استاد راهنما:

جناب آقای سید ضیاء الدین علیاء نسب

محقق:

فداحسین مقدسی

تاریخ: سال ۱۳۸۰

فهرست مطالب

- پیشگفتار: ۱۰...
- عنوان پژوهش ۱۱...
- چکیده ۱۲...
- چگونگی دلالت آیه ولایت بر مسأله خلافت ۱۶...

فصل اول

- اصل امامت ریشه اساسی اسلام است ۱۸...
- کاربردهای قرآنی لفظ امام ۲۰...
- تعریف اصطلاحی ۲۱...
- امامت در اصطلاح ۲۲...
- ۱ - از دیدگاه عامه ۲۲...
- ۲ - از دیدگاه خاصه ۲۲...
- مفاهیم امامت ۲۶...
- ۲۸... فرق نبوت و امامت و رسالت و خلافت
- مقام نبوت ۲۸...
- مقام رسالت ۲۸...
- مقام امامت ۲۸...

۲۹... خلافت

۳۱... معنای ولیّ

۳۱... الوصی

۳۲... فرق نبی و امام

۳۴... معنای کلمه

۳۷... بررسی ایرادات نظریه:

۳۸... خصوصیات امام در این آیه

فصل دوم

۱ - شؤن امامت ۴۵...

الف: مرجعیت دینی ۴۵...

ب - زعامت و رهبری ۴۶...

ج - ولایت در امور تکوینی ۴۷...

مفهوم ولایت، ۴۸...

۱ - ولایت تشریحی ۵۱...

۲ - ولایت تکوینی ۵۱...

۱ - در امر خلقت و آفرینش جهان ۵۱...

۲ - ولایت تکوینی به معنی واسطه فیض بودن ۵۲...

۳ - ولایت تکوینی در مقیاس معین. ۵۳...

- ۴ - ولایت به معنی دعا کردن ... ۵۳
- ۲ - ولایت تکوینی در احادیث ... ۵۹
- د - ولایت محبت ... ۶۲
- ۲ - امامت پیامبر ... ۶۳
- احتیاج به وجود امام ... ۶۴
- ۴ - فواید وجود امام ... ۶۸
- ۵ - هدف از وجود امام ... ۷۱
- اهداف بعثت انبیاء ... ۷۷

فصل سوم

- ۱ - جایگاه امامت در دین ... ۸۲
- الف: امامت از دیدگاه شیعه ... ۸۳
- ۱ - اصول دین: ... ۸۴
- ۲ - فروع دین: ... ۸۴
- ۳ - سنن اخلاقی: ... ۸۵
- ب - امامت از دیدگاه عامّه ... ۸۶
- ۲ - خالی نبودن زمین از حجّت خدا ... ۹۳
- ۳ - لزوم نصب امام به قاعده لطف ... ۹۶
- ۴ - پرسش ها و جوابها ... ۹۹

- ۵ - الهی بودن انتخاب امام ۱۰۴...
۶ - انتصابی بودن امامت ۱۰۹...
۷ - اکتسابی یا انتصابی بودن عصمت ۱۱۱...

فصل چهارم

- ۱ - شرایط امام ۱۱۵...
۱ - علم امام ۱۱۶...
۲ - منابع علمی امامان ۱۲۲...
الف: آگاهی کامل از کتاب الله (قرآن مجید) ۱۲۳...
ب: وراثت انبیاء ۱۲۶...
ج - ارتباط امام با فرشتگان ۱۲۸...
د - القاء روح القدس ۱۲۹...
هـ - نور الهی ۱۳۱...
۲ - عصمت امام: ۱۳۲...
آیه تطهیر ۱۳۲...
آیه انما یریدالله... ۱۳۴...

فصل پنجم

- مصادیق امام در قرآن: ۱۳۸...
۱ - آیه تطهیر ۱۳۸...

۲ - آیه مودت ۱۴۱...

۳ - آیه ولایت ۱۴۷...

الف: چگونگی دلالت آیه ولایت بر مسأله خلافت ۱۵۴...

ب: مناقشات ۱۵۷...

مناقشه اول: ۱۵۷...

مناقشه دوم: ۱۵۸...

مناقشه سوم ۱۶۰...

ج: اشکال گروه دوّم (بهانه جویها) ۱۶۳...

۴ - آیه اولی الامر ۱۶۶...

توجه به چند نکته لازم است ۱۷۱...

امر به اطاعت مطلق حاکی از عصمت است. ۱۷۲...

الف: اقوال در تعیین اولی الامر ۱۷۳...

۱ - مفسر مشهور اسلامی ابوحنیفان ۱۷۴...

ب: امامان دوازده گانه در کتب اهل سنت ۱۷۷...

ایراد در قرآن کریم ۱۸۵...

پاسخ این سؤال به وجوهی است: ۱۸۵...

۵ - آیه تبلیغ ۱۸۸...

نکات مستفاد از آیه ۱۸۸...

دو چیز گرانبها... ۱۹۳

سؤال های مطرح شده در مورد حدیث ۲۰۰...

ایراد اول ۲۰۰...

ایراد دوم ۲۰۴...

ایراد سوم ۲۰۷...

ایراد چهارم ۲۰۹...

اما ایراد پنجم ۲۱۶...

۶ - آیه یأس کفار ۲۲۰...

۱ - فرق اکمال و اتمام ۲۲۱...

۲ - مقصود از «الیوم» کدام روز است؟ ۲۲۳...

۳ - نظریات مختلف در باره مقصود از الیوم ۲۲۴...

۱ - روز بعثت ۲۲۴...

۲ - روز فتح مکه ۲۲۵...

۳ - روز قرائت سوره براءت ۲۲۸...

۴ - اشکالات احتمال مذکور ۲۳۲...

۷ - احتجاج اثبات ولایت ۲۳۳...

فهرست آیات در شأن اهل بیت(ع) ۲۴۵...

جمع بندی و نتیجه گیری ۲۵۴...

فهرست منابع و مأخذ کتاب ۲۵۸...

پیشگفتار:

حمد لایزال و سپاس نامتناهی ویژه خداوند عزوجل است که بر اساس حکمت بالغه خود، عالم آفرینش را از کتم عدم به زیور وجود آر است و به لباس هستی مزین نمود.

درود بیکران و تحیت فراوان از آن رهبران بی بدیل تربیت بشری و انسانها کامل و مقرب الهی است که با بر افراشتن لوای بلند توحید، نور پر فروغ ایمان و یقین را در دلهای بشر متجلی ساخته و مشعل یگانه پرستی و حکمت و ولایت را در کانون جهانها بر افروخته و جهان و جهانیان را از ظلمات جاهلیت به سوی نور رهبری نموده اند بویژه سر آمد انسانهای کامل و افضل انبیاء اولوالعزم حضرت ختمی مرتبت محمد بن عبدالله (صلی الله علیه وآله) و وصی گرامی آن حضرت، و اشرف اوصیاء امیر مؤمنان علی بن ابیطالب و ائمه معصومین (علیه السلام) افضل الصلوات و السلام، مخصوصاً حضرت حجة ابن الحسن العسکری روحی و ارواح العالمین لتراب مقدمه الفداء.

خداوند برای به کمال رسیدن انسان دو راه نشان داده است که این دو لازم و ملزوم هم هستند که باید به هر دو راه رفت تا به کمال رسید، یکی قرآن که برنامه و چگونگی یافتن راه را نشان می دهد و دیگری عترت پیامبر(ص) که چگونگی پیمودن راه صحیح را یاد می دهد اگر افرادی بیایند و فقط قرآن را وسیله رسیدن به کمال قرار دهند به درّه مخوف و عمیقی پرت می شوند که دیگر توان بیرون آمدن را نخواهند داشت.

لذا پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآله) معلمان و رهبران این راه را در دوره های مختلف مخصوصاً در غدیر خم معرفی کرده است رهبرانی که وصف آنها در کتاب خدا آمده است.

عنوان پژوهش

آنچه در این مجموعه به آن اهتمام ورزیده شده است پیرامون امامت در قرآن از نظر فریقین می باشد، با توجه به اینکه مسأله امامت که مهمترین بحث این موضوع و مورد اختلاف اساسی بین شیعه و اهل سنت می باشد مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است،

این مجموعه ای است که در مورد امامت در قرآن از نظر فریقین مورد بحث و بررسی قرار گرفت امید وارم که خداوند مرا در ادامه این راه و در ابعاد دیگر زندگی یاری نماید تا بتوانم برای جامعه ای اسلامی مفید واقع شوم. و این تلاش ناچیز مورد قبول درگاه خود واقع شود.

و در آخر از مسئولین محترم که مرا در این راه تشویق کرده اند مخصوصاً جناب
حجّه الاسلام آقای سید ضیاء الدین حسینی علیاء نسب که در تکمیل این اثر راهنمایی
نموده و در این راه زحمات زیادی را متحمل شده اند تشکر و قدر دانی می کنم و از
خداوند متعال توفیق روز افزون برای ایشان و دیگر مسئولین خواستارم.

و السلام علیکم و رحمۀ الله

فداحسین مقدسی حوزه علمیه قم

آبان ماه ۱۳۸۰ هجری شمسی

چکیده

دین مبین اسلام بر نامه ای است برای به سعادت رسیدن بشر از جانب خداوند
متعال که توسط پیامبر(صلی الله علیه وآله) به جهانیان عرضه شده است تا با عمل به
آن به هدف خود که همان قرب به خدا و سعادت است برسند.

پیامبر اسلام(صلی الله علیه وآله) در عصر خود این برنامه جامع و کامل را به
مردم تبیین فرمودند لذا حفاظت از این دین به جانشین بعد از خود محول گردید، حال

باید توجه داشت که این جانشین که به امام تعبیر شده چگونه شخصی است و چه ویژگی‌های دارد.

از اینجا بحث را با موضوع امامت در قرآن از نظر فریقین به بررسی می‌پردازیم، در اینجا چند فصل است.

فصل اول

در لغت است امام کل من یا تم به او اقتدا می‌شود، پیشوا و الگو، سر مشق و در اصطلاح چند تا تعریف کردند یکی آن اینست - «الامامة رئاسة عامة في امور الدين و الدنيا».

«الامامة و الخلافة» اصطلاحات زیاد دارد، «الخلافة» در لغت النيابة عن الغير، در همه زمان‌ها و در همه مکتب‌ها و ادیان و سلاطین و غیره با رفتن رئیس و یا بزرگتر آن مکاتب جانشینی را برای فردی دیگر می‌گذارد، و غیر آن و مفهوم عام نبی و رسول و امام بحث شده است و دیگر معنای کلمه چیست، و خصوصیات امام گفته شده.

فصل دوم

در شئون امامت - منصب امامت در فرهنگ اسلامی جایگاه والایی دارد، از نظر قرآن کریم، مقام امامت والاتر از منصب نبوت است.

۱ - در شئون امامت چند تا شاخه دارد: الف - مرجعیت دین، ب - زعامت و رهبری، ج - ولایت امور تکوینی، ۱ - مفهوم ولایت تکوینی و تشریحی: ولایت تشریحی منظور همان حاکمیت و سرپرستی قانونی و الهی است که محدودی است مانند ولایت پدر و مادر و جد بر طفل صغیر و گاه در مقیاس بسیار وسیع و گسترده

است مانند ولایت حاکم اسلامی بر تمام مسائل مربوط به حکومت و اداره کشور اسلامی.

اما منظور از ولایت تکوینی آن است که کسی بتواند به فرمان و اذن خداوند در جهان آفرینش تکوینی تصرف کند و خلاف عادت و جریان طبیعی عالم اسباب، ۲ - ولایت تکوینی در حدیث و روایات اسلامی به موارد فراوانی از معجزات بر خورد می کنیم که در شکل ولایت تکوینی انجام شده است بعضی صرفاً توسط دعای پیامبر (صلی الله علیه وآله) یا امام معصوم انجام شده است بعضی مقارن مطالبه مردم از آنها به فرمان خدا و بعضی به وسیله خود آنها و به فعل آنها انجام می گرفته است مثل حضرت علی (علیه السلام) هنگام عبور از نزدیک کوفه گروهی از یهود نزد او آمده و گفتند تو امام علی هستی؟ امام فرمود بلی عرض کردند: در کتاب های ما سخنی در باره صخره صخره به میان آمده که نام شش نفر از انبیاء روی آن نوشته شده پیدا کن، د - ولایت محبت.

۲ - احتیاج به وجود امام. و اما بیان حاجت بوجود امام در وقتی که رسول موجود نباشد آن چنانکه رحمت شامله الهیة اقتضای بر انگیختن و فرستادن نبی و رسول نموده آن چه مقصود او است از اوامر و نواهی که زیاد یا کم به بندگان رسانند.

۳ - فواید وجود امام (علیه السلام) «لَوْ لَاحِجَةُ لِسَاخْتِ الْاَرْضِ بِاَهْلِهَا»^(۱).

۴ - فواید وجود امام مرتب است به برکت وجود او اختلاف از میان امت بر

خیزد و همه را به راه راست هدایت فرماید.

۵ - هدف امام - و امامت جانشین پیامبر(صلی الله علیه وآله) - اهداف بحث

انبیاء.

فصل سوم

۱ - جایگاه امامت در دین است.

۱ - امامت از دیدگاه شیعه ۲ - امامت از دیدگاه عامه از فروع دین است و مناظره

هشام و مرد شامی.

۲ - زمین از حجه خدا خالی نیست ۳ - لزوم نصب امام به قاعده لطف است ۴ -

پرسش ها و جوابات آن.

۵ - الهی بودند انتخاب امام ۶ - امامت اکتسابی است یا انتصابی را اکتسابی یا

انتصابی بودن عصمت.

فصل چهارم

شرایط امام - ۱ - علم امام: (فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لاتعلمون) ریان ابن

صلت می گوید: امام رضا(علیه السلام) در مجلس مأمون حاضر شد در آن مجلس

عده ای از علماء عراق خراسان جمع بودند، حدیثی را ذکر می کند...، تا این که امام

رضا(علیه السلام) فرمود: ما هستیم اهل لذكر خدا در قرآن فرموده: (فاسئلوا اهل

الذکر) ۲ - منابع علمی امامان ۱ - آگاهی کامل از کتاب الله و من عنده علم الكتاب

۲- وارث انبیاء ۳ - ارتباط امام با فرشتگان ۴ - القاء روح القدس ۵ - نور الهی.

(عصمت امام «انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیراً»

مصونیت از خطاء و فراموش کاری، و راستین بودن است.

فصل پنجم

مصادیق امام در قرآن - بعضی مفسران اهل بیت در آیه را، همسران پیامبر دانسته اند، گروهی دیگر از مفسران آن را مخصوص به پیامبر اسلام و علی و فاطمه و الحسن و الحسین (علیه السلام) دانسته اند، دوم آیه مودت است (قل لا اسئلكم علیه اجراً الا لمودة فی القربی) در این که منظور از (ذوی القربی)، در این آیه چیست تمام مفسران شیعه و گروهی از مفسران اهل سنت گفته اند: منظور ذوی القربی نزدیکان پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) است.

سوم - آیه ولایت است از جمله آیاتی که بانضمام احادیث مسلمة عند الفرقین دلالت بر موضوع متقدم دارد آیه شریفه «انما ولیکم الله و رسوله و الذین آمنوا...» اما علماء شیعه قولاً واحداً، بدون هیچگونه شک و ریب در تمام کتاب های تفسیری خود به دلیل احادیث متواتره قطعیه شأن نزول آیه شریفه را شخص علی بن ابی طالب (علیه السلام) می دانند.

اما علماء اهل سنت: فحول و معروفین، و حفاظ ایشان به دلیل روایات مسلمة مقطوعه، از طرق معتبره خود آیه را در شأن آن حضرت تفسیر کرده اند.

چگونگی دلالت آیه ولایت بر مسأله خلافت

آیه فوق روی مسأله (ولی) همان تکیه شده علی (علیه السلام) به عنوان ولی مسلمانان معرفی گردیده، درست است و گاه معنی متصرف و حاکم و سر پرست آمده و به گفته راغب ریشه اصلی آن به این معنی است که دو چیز در کنار هم قرار گیرند و فاصله ای در میان آنها نباشد سپس می افزاید ولایت به کسر (واو) به معنی نصرت و ولایت به فتح (واو) معنی صاحب اختیار چیزی بودن است، اما قرینه ای در آیه وجود

دارد که نشان می دهد (ولی) در اینجا به معنی متصرف و سر پرستی و صاحب اختیار است.

و دیگر جماعتی در آیه شریفه مناقشاتی کرده اند و جواب آن داده شده و آیاتی که نازل شده آیه اولی الامر است در این آیه واجب الاطاعة بودن ائمه معصومین را نشان می دهد، (اطيعو الله و اطيعو الرسول و اولی الامر منکم) ایراد کرده اند بر آیه و پاسخ آن داده شده است.

و علت اینکه نام امامان در قرآن نیامده است این است که اگر در قرآن ذکر می شد احتمال داشت کل اسلام به نابودی کشیده شود چرا که منافقین در صدد کسب مقام و جانشینی پیامبر(ص) بودند و نسبت به حضرت علی(ع) بغض و عناد داشتند لذا پیامبر(ص) در جاهای متعدد وصیت جانشینی حضرت علی(ع) را بر مردم اعلام نمودند، مانند ذکر آیه تبلیغ آیه یأس کفار که شرح داده شده است.

و منظور از الیوم را علماء مفسرین به روزهای مختلفی تعبیر کرده اند مثل روز فتح مکه روز قرائت سوره براءت و روز بعثت پیامبر(ص) و مقداری هم در باره احتجاجاتی که دشمنان نسبت به اثبات ولایت کرده اند بحث و بررسی کرده ام .
و در آخر حدود ۱۲۹ آیه را در شأن اهل بیت در قرآن آمده است ذکر کرده ام.

فصل اول

- اصل امامت ریشه اساسی اسلام است
- کاربردهای قرآنی لفظ امام
- تعریف اصطلاحی
- امامت در اصطلاح از نظر عامه و خاصه
- مفاهیم امامت
- مفاهیم امامت
- فرق نبوت و امامت و رسالت و خلافت
- فرق نبی و امام
- بررسی ایرادات نظریه:
- ارتباط ملک با امامت در آیه
- تشریحی

اصل امامت ریشه اساسی اسلام است

مسأله (ولایت) و رهبری، به طور کلی، و امامت به معنی جانشینی پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) به طور خاص، از مهمترین مباحث عقیدتی و تفسیری و روایی در تاریخ اسلام است و در طول تاریخ طولانی اسلام در باره هیچ مسأله ای به مقدار این مسأله سخن گفته نشده است، ابتدا باید ببینیم که لفظ امام چگونه تعریف شده است.

کلمه امام به دو معنی تعریف شده است، ۱ - تعریف لغوی ۲ - تعریف

اصطلاحی

۱ - تعریف لغوی - «کل من یأتمُّ به» به هرکسی که به او اقتدا می شود.

۲ - امام یعنی مقتدا به، پیشوا و الگو و سرمشق.

۳ - نبی امام الامة، و خلیفه: امام الرعیة، و قرآن: امام المسلمین^(۲).

«الامام المؤمن به، انساناً كأن يقتدى بقوله، او فعله او كتاباً، او غير ذالك محققاً كان او مبطلاً و جمعه: ائمه^(۳) و قوله تعالى؛ تدعوا كل اناس بامامهم^(۴) ای بالذی یقتدون به.» امامت در زبان عرب به معنای پیشوا و رهبر است در مفردات راغب امام به مطلق پیشوا تفسیر شده است، کسیکه پیشوا و رهبر جمعیتی باشد و نظرها به سوی او متوجه و از اعمال و افکارش پیروی نمایند به زبان تازی امام نامیده می شود.

امام جماعت را بدان جهت امام می نامند، که مأمومین به او اقتدا می کنند و از اعمال و گفتار و حرکات او پیروی می نمایند و در این معراج روحانی او را پیشوا و مقتدای خود شان قرار می دهند.

امام گاهی برای گروه محدودی امامت دارد گاهی برای عموم ملت، امامت گاهی نسبت به تمام اعمال و حرکات گاهی به کارهای معین اختصاص دارد، گاهی تنها در امور اجتماعی و سیاسی امامت و پیشوایی دارد، گاهی در امور معنوی و اخلاقی و سیر و سلوک روحانی امامت دارد.

اما اگر به شخصی به طور اطلاق امام گفته شد باید در تمام امور، دنیوی و اخروی، مادی و معنوی، اجتماعی و روحانی، امامت و پیشوایی داشته باشد، به کسی به طور اطلاق و حقیقت امام گفته می شود که در مورد عمل کردن به قوانین شریعت و به کار بستن دستورات الهی پیشوا و مقتدای مردم باشد. امور اجتماعی و سیاسی

۳- مفردات راغب، ص ۸۷

۴- سوره الاسراء، آیه ۷۱

ملت را بر طبق قوانین آسمانی اداره کند، بر نامه‌ها و دستورات دین را اجرا کند، نقشه‌ها و طرح‌های اصلاحی آسمانی را پیاده کند^(۵).

کاربردهای قرآنی لفظ امام

کلمه امام در قرآن دوازده بار استعمال شده است که ما سه مورد آن را ذکر می‌کنیم.

۱ - مواردیکه مقصود آن امام حق یا باطل باشد؛ (وَجَعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا^(۶)) (و ما را پیشوای اهل تقوا قرار بده) (و جعلناهم أئمةً يهدون بامرنا^(۷)) و آنان را به پیشوای مردم ساختیم تا خلق را به امر ما هدایت کنند. انسان را که در پیشوایش بر باطل باشد (مقتدای و رهبر گمراهانند) ائمة کفر خوانده (فقاتلوا أئمة الكفر^(۸)) قتال کنید با پیشوایان کفر.

(وَجَعَلْنَا هُمُ أئمة يدعونَ الى النار^(۹)) و آن قوم (ظالم) را پیشوایان ضلالت و دعوت به دوزخ قرار دادیم.

۲ - از مواردی که امام در قرآن استعمال شده مقصود کتاب است، (وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَ رَحْمَةً^(۱۰)) و قبل از او که کتاب موسی، امام و رحمت بود، که

---

۵ - در کتاب بررسی مسایل کلی امامت آقای ابراهیم امینی، ص ۲۶

۶ - سوره فرقان، آیه ۷۴

۷ - سوره انبیاء، آیه ۷۳

۸ - سوره توبه، آیه ۱۲، ای قاتلوا رؤساء الكفر - لسان عرب، ج ۱، ص ۲۱۳ - ۲۱۴

۹ - سوره قصص، آیه ۴۱

۱۰ - سوره هود، آیه ۱۷